

Max Shachtman

Deuschers Stalin

Under åren 1949-50 recenserade Max Shachtman i tidskriften *New International* fyra Stalin-biografier av Walter Duranty, David Shub, Bertram D. Wolfe och Isaac Deutscher. Av dessa är Deuschers [Stalin](#)-biografi den mest kända och den enda som finns i svensk översättning. Shachtmans recension av denna publicerades ursprungligen i *New International* nr 5 (september-oktober) 1950. Det är den som här följer i svensk översättning.

Red

Vi kommer slutligen till Isaac Deuschers Stalin-biografi. Vad författaren tidigare skrivit skapar förväntningar om ett seriöst arbete. Han var aktiv i den gamla polska kommunistiska rörelsen, därefter i den polska trotskistiska rörelsen, som han tydligen lämnade strax före eller efter andra världskrigets utbrott. Han är uppenbarligen hemmastadd i den ryska revolutionens historia och den revolutionära rörelsen i allmänhet. Hans bok är fri från sådana uppenbara fel, groteska missförstånd och lögner som sidorna översvämmas av i större delen av den gängse litteraturen om bolsjevikrevolutionen. Hans värdering av stalinismen syftar inte, som det mesta som skrivs nu för tiden, till att diskreditera den revolutionen och därmed kampen för socialism.

Eftersom han vägrar att se bolsjevikrevolutionen som den Ursprungliga Synd som allt ont i vår tid härstammar från, och eftersom han anstränger sig att lägga fram en objektiv sociologisk, till och med marxistisk, analys av stalinismen, fri från den primitiva förbannelse som i allmänhet ersätter analyser, har ett antal mensjevikiska och kommunistiska anmälare, som vänder kappan efter vinden, behandlat hans bok som ett verk av en stalinistisk agent, en karakterisering som är avsedd att tolkas bokstavigt. Det enda ”bevis” som kan anföras för denna anklagelse är fastheten i författarens försvar för den bolsjevikiska revolutionen som vårt århundrades stora socialistiska frigörelseprocess. Detta verkar vara tillräckligt för att rättfärdiga staliniststämpeln i dessa recensenters ögon. Utöver detta erbjuder boken inget godtagbart argument för att stödja anklagelsen, utan som vi ska se istället i överflöd erbjuder stöd för en anklagelse av ett helt annat slag.

Deutscher hämtar mycket från Souvarines Stalinbiografi¹ och väldigt mycket från alla Trotskijs verk, som han uppenbarligen har kollat separat och gjort tillägg till från de flesta av de tillgängliga originalkällorna. Bortsett från smärre brister, som andra recensenter redan uppmärksammat och som beror på författarens förkärlek för att mjuka upp Stalins mest skarpa drag, så är det porträtt som framträder om Stalins roll i den revolutionära rörelsen och hans personliga egenskaper i grunden likadant som de som Souvarine och Trotskij tecknat – om man utelämnar deras politiska omdömen. Stalins obetydliga roll i den tidiga bolsjevikrörelsen dokumenteras och bekräftas återigen. De bedrägliga officiella anspråken på Stalins framträdande roll i bolsjevikrevolutionen tillbakavisas lika slutgiltigt som Trotskijs verkliga roll återupprättas. Varje betydande stalinistisk historieförfalskning vederläggs åter med stilla förakt. Det faktum att Lenin 1917 tog till sig de viktigaste delarna ur Trotskijs teori om den permanenta revolutionen klargörs. Berättelsen om Lenins våldsamma brytning med Stalin från 1922 till 1924 återberättas, om än inte fullständigt, men tillräckligt för att bekräfta Trotskijs version och krossa Stalins. Moskvarättegångarna sätts in i kategorin nidingsdåd och ohyggligheter där de hör hemma. Detta är de mest utmärkande exemplen men inte de enda. Ytligt betraktat är det orimligt att tro att någon sorts stalinist kunde skriva en tiondel av allt detta om Stalin.

¹ Se [Stalin. En kritisk studie över bolsjevismen](#).

Stalinismen tillåter sina äkta medresenärer ett visst mått av en viss slags kritik, men om de överskrider dessa mycket restriktiva gränser angrips de omedelbart och otvetydigt på ett våldsamt sätt. Det som Deutscher har skrivit om Stalin utesluter honom automatiskt från att behandlas vänskapligt av stalinisterna. Enklare uttryckt, GPU har skjutit folk för att de skrivit eller till och med oavsiktligt antytt mindre – betydligt mindre – än Deutscher här avsiktligt sätter på pränt.

Detta är en sak. En helt annan sak är Deutschers sociologiska analys av stalinismen, liksom de slutsatser som följer av denna, och som inte är mindre påtagliga bara för att de är mer implicita än explicita. För analysen ger sig verkligen i kast med vad som blivit vår tids *nyckelfråga*, som är oändligt mycket intressantare än boulevardtidningarnas politiska pornografi eller de utstuderade litterära samlingarna med demoraliserade exkommunister som vi hittills haft att göra med.

Vad är stalinism? Deutscher finner grunden för att förstå detta genom vad han framhåller som den grundläggande utveckling som ”har karakteriserat alla revolutioner hittills”. Detta är i huvudsak denna utveckling:

”Varje stor revolution börjar med en våldsam eruption av folklig energi, otålighet, vrede och förhoppning. Alla slutar med det revolutionära folkets trötthet, utmattning och besvikelse. Under den första etappen övervinner det parti som ger det sannaste uttrycket för folkstämningen sina medtävlare, vinner massornas förtroende och stiger till makten. Även det mest revolutionära parti är stundom inte tillräckligt revolutionärt i de extremaste folklagrens ögon. Det drives framåt av den svällande flodvågen till att övervinna alla hinder på sin väg och trotsa alla konservativa krafter. Sedan kommer inbördeskrigets oundvikliga eldprov. Revolutionspartiet marscherar fortfarande i takt med folkets stora massa. Det är skarpt medvetet om sin enighet med folket och om en djup samstämmighet mellan dess egna syften och folkets önskningar och krav. Det kan uppfordra nationens majoritet till ständigt större ansträngningar och offer, och det kan lita på att få gensvar. Under denna fas, den heroiska fasen, är revolutionspartiet i ordets djupaste bemärkelse demokratiskt, även om det hotar sina fiender med diktatoriska tvångsmedel och inte följer något strikt konstitutionellt program. Ledarna litar obetingat på sitt väldiga plebejiska följande, och deras taktik grundar sig på denna tillit. De är villiga och till och med angelägna att underställa sin politik en öppen debatt och att foga sig efter folkets dom.”

Men detta inbördes förhållande överlever knappast inbördeskriget. Partiet framstår som modlöst och folket i ännu högre grad. ”Revolutionens antiklimax har kommit.” Frukterna av den nu säkrade revolutionen mognar för långsamt för att tillåta ett omedelbart infriande av de löften som partiet givit folket.

”Detta är den stora tragedi som drabbar revolutionspartiet. Om dess handlingssätt skall dikteras av folkstämningen, måste det nu utplåna sig självt eller i varje fall avstå från makten. Men ingen revolutionsregering kan abdikera efter ett segerrikt inbördeskrig, ty de enda verkliga maktpretendenterna är de alltjämt ansenliga spillrorna av den besegrade kontrarevolutionen... Revolutionspartiet har ingen möjlighet till reträtt. Det har drivits in i sitt nuvarande dilemma till stor del genom att foga sig efter samma folk av vilket det nu ser sig övergivet. Det kommer att fortsätta att göra vad det betraktar som sin plikt utan att ägna stor uppmärksamhet åt folkets röst. Till slut kommer det att tysta ner och kväva denna röst.”

Klyftan mellan härskarna och folket vidgas, utan att de förstnämnda har någon full förståelse för vad som händer när de ”vänjer sig vid godtyckligt styre och själva styrs av sina egna vanor”. Partiet delas i två delar.

Några av ledarna pekar bestörta på klyftan mellan revolutionen och folket. Andra försvarar partiets handlingssätt med att klyftan är omöjlig att överbygga. Ytterligare andra, de verkliga härskarna, förnekar att klyftan alls existerar, ty att erkänna den skulle vara att än mer vidga svealget mellan härskare och förtryckta. Några ropar i förfäran att revolutionen är förrådd, ty i deras ögon är styrelse genom folket revolutionens själva kärna och innebörd – utan den kan det inte existera någon regering för folket. Härskarna finner ett försvar för sitt handlingssätt i övertygelsen att allt vad de

företar sig sist och slutligen kommer att tjäna de stora massornas intressen, och i själva verket utnyttjar de i stort sett sin makt till att konsolidera de flesta av revolutionens ekonomiska och sociala landvinningar. Mitt ibland anklagelser och motanklagelser börjar de revolutionära ledarnas huvuden att rulla, och den efterrevolutionära statsstyrelsens makt hägrar högt över det samhälle den behärskar... Det är i detta breda perspektiv man lättast kan förstå den segerrika bolsjevismens metamorfos och Stalins egna öden.

Detta är, enligt Deutscher, revolutioners lag, det är ”den allmänna utvecklingstendensen, och den har hittills varit gemensam för alla stora revolutioner”. För att göra denna analys mer specifik och för att avrunda den måste vi gå djupare in i Deutscher. Även om stalinismen representerar en ”bolsjevismens metamorfos”, är den inte dess motpol. Inom Stalin finns fortfarande bolsjeviken, men inte längre som förut i dess mer eller mindre rena form. Hans konfunderade opponenter frågar: ”Vem är Stalin i själva verket? Arkitekten för en imperierestaurering, som ibland begagnar revolutionära förevändningar för sina syften, eller den kommunistiska revolutionens befrämjare, som kamouflerar sin avsikt med den ryska tsartraditionens utstyrsel?” Deutscher svarar: Både och! Stalinism är revolutionär och traditionalistisk, som kört fast i en märklig växelverkan; eller som han uttrycker det på ett annat ställe, i Stalin finns ”kontrasten mellan hans nationalism och hans revolutionism”. Som en följd av denna dualism (i Stalin eller stalinismen) genomförde han fem år efter Lenins död Sovjetrysslands ”andra revolution”. Det är sant att ”Den andra revolutionens idéer var inte hans. Han varken förutsåg den eller förberedde den. Ändå var det han, och i viss mening han ensam, som genomförde den.”

Det är likaledes sant att priset var ”total förlust för en generation av andlig och politisk frihet”, men ”vinnningarna av denna revolution var fantastiska” – nämligen den snabba industrialiseringen, moderniseringen av jordbruket, minskningen av analfabetismen, anslutningen av det asiatiska Ryssland till Europa trots att det europeiska Ryssland var avskuret från Europa. Det är ändå skillnad mellan den stalinistiska revolutionen och den bolsjevikiska:

”Den viktigaste skillnaden ligger emellertid i revolutionstaktiken. I stort sett satte den gamla bolsjevismen sina förhoppningar till det revolutionära kraftelementet i den internationella arbetarrörelsen. Den tänkte sig att den socialistiska ordningen skulle framgå ur de utländska arbetarklassernas egen erfarenhet och kamp, att den skulle bli den mest autentiska akten av deras sociala och politiska självbestämmanderätt. Den gamla bolsjevismen trodde, med andra ord, på en revolution underifrån, av samma art som revolutionen 1917 hade varit. Den revolution Stalin nu utbredd till det östra och centrala Europa var i allt väsentligt en revolution uppifrån. Den proklamerades, inspirerades och leddes av den stormakt som dominerade i dessa områden.”

Rörelsen som bär hans namn, ”på samma gång progressiv och bakåtsträvande”, visar att Stalin är fostrad i samma anda som sådana stora revolutionära despoter som Cromwell, Robespierre och Napoleon” (på ett annat ställe lägger Deutscher till Bismarck och Tsar Alexander).

”I likhet med Cromwell som lordprotektor och Napoleon som kejsare förblev Stalin revolutionens väktare och vårdare. Han befäste dess nationella landvinningar och utvidgade dem. Han ’byggde upp socialismen’, och medan hans motståndare fördömde hans envælde, måste till och med de erkänna att de flesta av hans ekonomiska reformer var omistliga för socialismen.”

Men det faktum att Stalin kan inta en plats vid sidan av Napoleon och Bismarck utgör ingen tillfällighet. Här utvecklar Deutscher till sist sin analys så att de implicita slutsatserna är tydliga.

”Denna hans roll härleder sig ur en säregen parallellism mellan den borgerliga och den socialistiska revolutionen i Europa, en parallellism som kommit i dagen först efter andra världskriget. Europa såg under adertonhundratalet det feodala systemet utanför Frankrike falla samman och ersättas av det borgerliga. Men öster om Rhen störtades inte feodalismen genom en serie resningar efter mönster av franska revolutionen, genom explosioner av folklig desperation och vrede, genom revolutioner underifrån, på vilkas spridning några av jakobinerna hade hoppats 1794. Tvärtom; den europeiska feodalismen antingen störtades eller underminerades genom en serie revolutioner ovanifrån. Napoleon, jakobinismens tämjare i dess hemland, förde revolutionen vidare till andra länder, till

Italien, till Rhenlandet och till Polen, där han avskaffade livegenskapen, helt eller delvis, och där hans Code förintade många feodala privilegier. Mot sin vilja verkställde han till en del jakobinismens politiska testamente...

Det feodala systemet hade legat för länge i dödsryckningarna för att kunna överleva; men utanför Frankrike hade dess motståndare bland folket varit för svaga för att störta det 'underifrån', och således sopades det bort 'uppifrån'. Det är framför allt i Napoleons inverkan på Frankrikes grannstater som man finner parallellen till Stalins inverkan på öst- och Mellaneuropa. De främsta elementen är i bägge fallen desamma: Östeuropas samhällssystem var lika litet livsdugligt som feodalsystemet i Rhenlandet på Napoleons tid; de revolutionära krafter som kämpade mot anakronismen var för svaga för att undanröja den; och därefter smälte erövring och revolution samman i en rörelse, på en gång progressiv och reaktionär, vilken slutligen omskapade samhällsstrukturen."

Nu vet läsaren allt han eller hon behöver veta om Deutschers analys av stalinismen. Den är inte identisk med Trotskij's analys, men endast för att den utgör en extrem och ensidig variant av den. Ändå fångas man av likheten mellan dem. I den utsträckning Trotskij införlivade den i sin egen analys drev han sig själv, mot slutet av sitt arbete, in i en teoretisk och politisk återvändsgränd, där hans blinda följeslagare sedan dess tumlat runt med sådana katastrofala konsekvenser. Deutscher själv följer inte den praktik som hans teori leder till, av orsaker som är oklara men som omöjliga kan vara objektiva. Hans bok slutar med en alternativ form av försvar som Trotskij kallade "tilläggsrevolution" mot stalinismen, men denna halvt hoppfulla anmärkning modifierar inte ens det faktum att Deutscher har utarbetat *den teoretiska grunden för en socialistisk kapitulation inför stalinismen*. I den utsträckning som arbetarklassen och den socialistiska rörelsen delar hans teori, är all progressiv kamp mot stalinismen dömd, och därmed kampen för socialismen i sig. Den socialistiska rörelsen kan uppnå en full förståelse för detta problem och hur det ska lösas endast – med betoning på endast – om den inser grundfelet i den teori som Deutscher så ytterst tragiskt och vilseledande givit uttryck för.

Kruxet med Deutschers olycka ligger i hans "märkliga parallellism" emellan borgerliga och socialistiska revolutioner. Historiska analogier är till sin själva natur förföriska. Det finns särskilt goda skäl att jämföra den socialistiska revolutionen med de senaste två århundradenas borgerliga revolutioner. I själva verket blir den socialistiska revolutionen omöjlig att förstå om de inte jämförs och likheterna slås fast, eller blir som bäst kastad tillbaka till den förvetenskapliga socialismens utopier. Men följande är minst lika viktigt: om de inte kontrasteras mot varandra, och de grundläggande skillnaderna mellan dem klagörs, blir den socialistiska revolutionen omöjlig! Deutschers behandling av de två slagen av revolutioner lider av två brister, men det är tillräckligt: man tar inte upp deras olikhet alls, och han framställer dem som likartade precis i de avseenden de är och måste vara olika, avgörande olika, så olika att de inte kan jämföras utan endast kontrasteras mot varandra.

Målet för varje borgerlig revolution var enkelt: att upprätta marknadens ekonomiska styre under det kapitalistiska produktionssättet. Detta existerade redan i en eller annan grad under feodalismen. Men feodalismen hindrade dess fulla utveckling, den "fjättrade" dem. Dess förlegade lagar, vanor, traditioner och regler, uppdelningar av ägor och områden, privilegier – allt detta blockerade "den ursprungliga kapitalackumuleringen" som var nödvändig för att de nya produktionsmetoderna skulle kunna expandera fullt ut; allt var åtstramande klämmor för den drivfjäder som skapar stimulans och reglering av den kapitalistiska produktionen, nämligen den fria markanden. Avskaffandet av dessa fjättrar, spärrar och klämmor var i huvudsak allt som krävdes för den borgerliga revolutionens seger, och inte nödvändigtvis att feodalismen totalt krossades i alla dess former eller ens av de feodala adelsmännen själva. I många (om inte de flesta) av de länder där feodalismens fjättrar bröts kunde i själva verket det nya produktions-sättet samexistera, i hemlandet och/eller i deras kolonier, med de gamla feodala herrarna och deras ekonomiska former intakta eller mer eller mindre omformade i kapitalistisk riktning.

Men även om det sociala framåtskridandet krävde en seger för den borgerliga revolutionen, betydde inte detta att det överallt var borgarklassen som organiserade och ledde revolutionen. I den marxistiska litteraturen kallas ofta borgarklassen under den period då feodalismen i allmänhet ersattes av kapitalismen för ”en revolutionär klass” eller ”den revolutionära klassen”. Detta är sant, men endast i en mycket specifik, bestämt avgränsad mening. Det kapitalistiska produktionssättet hade redan i samband med sina födslovåndor under feodalismen, för att inte tala om dess postfeodala dagar, inom sig egenskapen att konstant revolutionera samhället, att oupphörligt kräva expansion, och var därför en intolerant rebell gentemot de feodala fjättrarna. Borgarklassen var revolutionär i första hand och i grunden endast i den meningen att den samtidigt var ombud, organisatör och förmånstagare för kapitalet, i den betydelse att den var bärare av det nya produktionssättet som var oförenligt med överhöghet för det feodala bakåtsträvandet och stagnationen. Men borgarklassen var aldrig – eller kanske mer exakt uttryckt endast i ytterst få fall – revolutionär i den meningen att den organiserade och ledde det våldsamma anfallet mot det feodala eller aristokratiska samhället. Detta skulle ha krävt antingen en radikal brytning med feodalisterna, vilket den inte var förberedd för, eller ett lössläppande av ”den plebejiska mobben och dess känsloyttringar” vilket den fruktade – eller både och.

Den stora franska revolutionen var stor – den största av alla borgerliga revolutioner, de borgerliga revolutionernas klassiker – just för att den inte organiserades eller leddes av den franska borgarklassen! Den var ett verk av Jakobinerna, av de enklare hantverkarna och bönderna och handelsmännen, de plebejiska massorna. Cromwells revolution var i betydligt högre utsträckning verket av den lilla oberoende jordägaren, hantverkaren, handelsmannen i staden än av den dåvarande engelska borgarklassen – i själva verket måste Cromwells puritaner slåss bittert mot den presbyterianska borgarklassen. Napoleon, som utvidgade den borgerliga revolutionen till så många feodala europeiska områden, hade inte sitt stöd hos den franska borgarklassen i lika hög grad som hos den nya klassen av arrendejordbrukare. I Tyskland var det inte borgarklassen som enade nationen och fällde de feodala barriärerna mot kapitalismens expansion, utan den järnhårde representanten för Preussens junkrar, Bismarck.

Han genomförde den borgerliga revolutionen i de feodala junkrarnas intresse, och gjorde sitt enade Tyskland till en mäktig kapitalistisk stat, men utan borgarklassen och i motsättning till den. Till stora delar samma process ägde rum i det fjärran Japan. Vad beträffar eftersläntaren, det tsaristiska Ryssland, var borgarklassen fortfarande in i det sista ett stöd för det halvfeodala enväldet, och den borgerliga revolutionen genomfördes i förbifarten av proletariatet och endast som ett mellanspel i den socialistiska revolutionen.

Ändå misslyckades inte den borgerliga revolutionen någonstans (med undantag för Ryssland förstås) där den genomfördes – alltid utan borgarklassen, ofta mot borgarklassen – med att uppnå sitt huvudmål: att säkra borgarklassens styre över samhället, att upprätta dess produktionssätts ekonomiska överhöghet. Detta var allt som krävdes för att säkra det grundläggande behovet av borgerlig klassdominans.

Detta kan inte understrykas tillräckligt. Så snart de feodala hindren undanröjts från det kapitalistiska produktionssättet, var den grundläggande segern och expansionen för borgarklassen och dess samhällssystem absolut garanterade. Så snart rivningsarbetet var genomfört kunde arbetet med att bygga upp det borgerliga samhället fortskrida automatiskt genom kapitalets spontana expansion, automatiskt reglerad av marknaden. För borgarklassen innebar det därför ingen avgörande skillnad om destruktionen inletts eller genomförts med plebejisk jakobinsk terror som i Frankrike, eller av aristokratin själv i eget intresse som i Tyskland.

Varken de revolutionära franska plebejerna eller Napoleons imperiebyggare kunde ersätta feodalismen med ett särskilt eget ekonomiskt system, eller skapa något annat samhällssystem än det borgerliga samhället. Oberoende av att Bismarck enbart ägnade sig åt att bevara makten

hos den preussiska kungen och junkrarna, och att samtidigt modernisera nationen så att den kunde besegra sina forna fiender, var det enda sättet som Tyskland kunde enas och moderniseras genom att stimulera, skydda och utvidga den kapitalistiska ekonomiska ordningen. En förutsättning för detta var naturligtvis att avlägsna alla (eller de flesta) feodala och speciella hinder på dess väg.

Även om bonapartismen och bismarckismen hindrade borgarklassen från att utöva det direkta politiska inflytande som, i idealfallet, den skulle föredra, blev detta mer än väl kompenserat av det faktum att ett oerhört mycket större hot mot borgarklassens styre undertrycktes eller tyglades – hotet från plebejerna och senare de proletära massorna. Och ifall borgarklassen ger upp eller tillåter ett tyglande eller till och med bortsopande av dess egna representativa parlamentariska institutioner under en bonapartistisk eller bismarckistisk regim, eller under dess mest dekadenta uttryck, fascismen, leder detta endast till, för att citera den berömda passagen från Marx att man ”för att bibehålla dess [borgarklassens] samhällseliga makt måste bryta dess politiska makt; att enskilda borgare kan fortsätta att exploatera de andra klasserna och ostört njuta av egendomen, familjen, religionen och ordningen endast under den förutsättningen, att bourgeoisin som klass vid sidan av de andra klasserna dömes till samma politiska betydelselöshet”.² Men dess samhällsmakt finns kvar ”oskadad” ändå, och beviset på detta är den framgång borgarklassen upplevde under Napoleon, Bismarck och Hitler.

När Deutscher därför betonar det faktum att öster om Rhenlandet ”de folkliga krafterna sammantagna mot den [döende feodalismen] var för svaga för att störta den ’nerifrån’; därför sveptes den iväg ’uppifrån’”, är han så långt ifrån banan som han någonsin kan vara *om detta faktum anförs för att visa på likheten mellan ’huvudelementen i de båda historiska situationerna’*, nämligen utbredningen av bonapartismen och stalinismen.

Det absurda i denna jämförelse står klart om vi tänker på det lika obestridliga faktum att vare sig feodalismen undanröjdes ”uppifrån” eller ”nerifrån” var skillnaden i resultat som allra mest sekundär. I båda fallen säkrades segern för det kapitalistiska samhället och dess tillväxt garanterades. Så snart de feodala hindren för kapitalismen undanröjts – vare sig det skett genom Cromwells rytteri eller Napoleons armé, av Robespierres jakobiner eller Bismarcks junkrar – kunde kapitalism *och endast kapitalism* utvecklas fullständigt.

Enligt Deutscher kunde feodalismen svepas bort och kapitalistiskt styre införas genom en revolution uppifrån eller nerifrån, av de plebejiska massorna, de småborgerliga massorna, borgarklassen själv eller till och med av feodala adelsmän själva (och till och med av den moderna imperialistiska storbourgeoisin, vilket vi har sett på hur den agerat mot feodalismen i några av de kolonier som den trängt in i). För att jämförelsen inte skulle vara helt orimlig, skulle det vara nödvändigt att visa att ”döende kapitalism” idag också kan svepas bort av småborgerligheten, bourgeoisin och vilken annan klass som helst förutom av proletariatet. Det måste också visas att, på samma sätt som det inte innebar någon avgörande skillnad för borgarklassen hur dess revolution genomfördes, så skulle det idag inte vara någon avgörande skillnad för proletariatet om det genomför sin socialistiska revolution själv eller om revolutionen görs av GPU som förslavar och terroriserar det. Det skulle vara svårt att visa detta.

Den socialistiska revolutionen lånar sig inte ens till den typen av jämförelser med den borgerliga revolutionen som Deutscher gör.

Arbetarklassens frigörelse, sa Marx, är dess egen uppgift. Till vilket vi adderar explicit vad som finns där implicit: ”den medvetna arbetarklassen”. Är detta endast retorik, eller en fras för högtidliga tillfällen? Den har använts på detta sätt. Men när allt kommer omkring är den det grund-

² Marx, [Louis Bonapartes adertonde Brumaire](#).

läggande konceptet för den socialistiska revolutionen, helt fri från sentimentalitet och oäkta idealism.

Den revolution som bryter ner de feodala hindren, skrev vi tidigare, garanterar genom själva den handlingen automatiskt det nya kapitalistiska produktionssättet och dess expansion. (Vi betonar ordet ”nya” för att särskilja kapitalism under dess uppgångsperiod och blomning från kapitalism under dess nedgång och förfall, när de automatiska produktionsregulatorerna bryter ihop allt oftare och med allt katastrofala följder. Men den perioden är en annan fråga.) Medvetet styre av den kapitalistiska ekonomin spelar en viss roll, men som mest i andra hand eller snarare som en hjälpgumma till det som Marx kallar ”kapitalets självexpansion”.

Den skiljer sig helt och hållet från den socialistiska revolutionen. I detta fall kan vi inte säga att oberoende av vilken klass som bryter ner de kapitalistiska fjättrarna så garanterar handlingen i sig automatiskt den socialistiska produktionen och dess expansion. Socialistisk produktion och fördelning kommer att fungera så att säga automatiskt (av var och en efter förmåga, åt var och en efter behov) först flera decennier (hur många vet vi inte och behöver inte veta) efter det att själva revolutionen har ägt rum, först sedan civiliserat socialistiskt tänkande och uppträdande har blivit till en normal vana för alla samhällsmedborgare.

Men omedelbart efter det att den socialistiska revolutionen äger rum måste produktion och distribution organiseras och regleras. Borgarklassen kan inte längre organisera produktionen, eftersom den just har blivit eller kommer att bli exproprierad, och därmed berövad ägandet och kontrollen över produktionsmedlen. Marknaden kan inte längre reglera produktionen automatiskt, för den har avskaffats eller kommer att avskaffas tillsammans med andra kapitalistiska produktionsförhållanden; i varje fall försvinner den i exakt samma utsträckning som den socialistiska produktionen utvidgas.

Till skillnad från kapitalistisk produktion kräver socialistisk produktion (dvs produktion för konsumtion) *medveten* organisering av ekonomin för att den ska fungera harmoniskt. Det är detta övervägande och endast detta som gör att den nya revolutionära regimen förr eller senare måste nationalisera alla produktionsmedel och handelsutbytet. Och det är denna centralisering av produktionsmedlen som i allt högre grad gör det möjligt att på ett harmoniskt sätt planera produktion och distribution.

Planering förutsätter i sin tur möjlighet att bestämma vad som ska produceras, hur mycket av varje produkt och hur det ska fördelas mellan samhällsmedborgarna (endast med nivån på de tillgängliga produktivkrafterna som gräns) – att bestämma dessa saker medvetet, i kontrast mot kapitalismen som producerar i enlighet med diktaten från den blint opererande marknaden och distribuerar i enlighet med de iögonenfallande klasskillnaderna.

Men vilka garantier finns det för att de massor, som genomfört revolutionen för att upprätta en socialistisk ekonomi, kommer att bli de som huvudsakligen drar nytta av de planerade beslut som tas och genomförs? (Vi säger försiktigtvis ”huvudsaklig” och inte de enda som drar nytta, för uppenbarligen kommer i det nya samhällets första stadium ekonomin med nödvändighet att betungas av ”parasitära” specialister, militära hushåll och byråkrater.) Det finns bara en garanti: att besluten om vad och hur mycket som ska produceras och hur det ska distribueras tas av massorna själva, konkret via deras fritt och lätt valda representanter – och som lika fritt och lätt kan återkallas. I annat fall finns ingen som helst garanti för att de som beslutar om hur ekonomin ska organiseras kommer att göra detta i enlighet med principerna för socialism, eller principer av socialistiskt slag, i socialistisk riktning.

Med andra ord kan den ekonomiska struktur som ersätter kapitalismen bli socialistisk *endast* om den nya revolutionära regimen (staten) är i arbetarnas händer, endast om arbetarklassen tar och behåller den politiska makten. Ty så snart det kapitalistiska ägandet är krossat är alla ekonomiska beslut med nödvändighet politiska beslut – dvs beslut av staten som nu har hela ekono-

min och hela den ekonomiska makten i sina händer. Och om arbetarklassen då inte har den politiska makten, har den ingen makt alls.

Här kommer vi till en annan grundläggande skillnad mellan de två samhällssystemen, och inte deras likhet som Deutscher säger. Det har att göra med hur samhällsmakten utövas i respektive fall.

Borgarklassens makt över samhället vilar i grunden på dess ägande (av produktionsmedel och handel). Detta ägande slår, med Marx utmärkta fras, fast dess herravälde över produktionsvillkoren, och därför över samhället som helhet. Vilken stat eller politisk kraft som helst som bevarar kapitalistiskt ägande är en borgerlig stat, är i själva verket ”väktare och förvaltare” av borgarklassens samhällsmakt. Detta gäller såväl för Napoleon, Bismarck, Roosevelt, Ramsay Macdonald som Hitler. Detta inser Deutscher tydligt nog, för han skriver att ”när den nazistiska fasaden förintats var den struktur som uppenbarade sig inför världens ögon densamma som före Hitler, med dess stora industrialister, sina Krupps och Thyssens, sina junkrar, sin medelklass, sina *Grossbauers* sina lantarbetare och industriarbetare”. Borgarklassens samhällsmakt bestod och består av dess ägande av den fasta egendomen, dess ekonomiska makt.

Det är precis tvärtom med proletariatet! Det är inte någon egendomsägande klass och kan inte vara det heller – inte under kapitalismen, inte under den revolutionära regimen under övergången mellan kapitalism och socialism, och med visshet inte under socialismen, då varken ägande eller proletariat existerar. Den revolution som exproprierar borgarklassen överlämnar inte dess egendom till arbetarna (den här arbetaren eller gruppen av arbetare äger nu ett stålverk; den en järnväg, en annan en bank etc.). Detta skulle verkligen vara en meningslös revolution, för det skulle endast skapa en ny sorts kapitalister, egendomsägande klass. Nej, revolutionen nationaliserar, omedelbart eller gradvis, all egendom, överlämnar den till den nya regimen, den revolutionära statsmakten. Detta är vad som inträffade i Ryssland 1917, när revolutionen utfördes ”nerifrån” (den ”gamla bolsjevikiska” metoden). Varje politiskt utbildad person vet att detta var en socialistisk revolution, att den förde upp proletariatet till positionen som styrande klass, att den avskaffade kapitalistiskt ägande och upprättade socialistiskt ägande i dess ställe.

I så fall, vari ligger den *grundläggande* skillnaden mellan denna revolution och de som genomfördes ”ovanifrån” av Stalin över hela Balkan och Baltikum? Borgarklassen exproprierades, politiskt såväl som ekonomiskt, dess egendom nationaliserades och överfördes till den nya statsmakten.

Enligt Deutscher finns ingen grundläggande skillnad, ingen klassmässig skillnad, så att säga. På samma sätt som Napoleon genomförde den borgerliga revolutionen i Polen, genomförde Stalin den socialistiska revolutionen hela vägen till Tyskland. De ”ortodoxa” (Oj!) trotskisterna drar motvilligt men oemotståndligt nästan samma monstruösa slutsats. De är generade över Deutscher enbart på grund av det faktum att han har föregripit dem.

Men det finns ändå en skillnad och den är grundläggande. *Kommunistiska Manifestet* betonar (och hur mycket mer eftertryckligt ska vi betona det i vår tid?) ”att det första steget i arbetarrevolutionen är att höja proletariatet till härskande klass, erövra demokratin”. Det är inte bara någon ny politisk kraft i största allmänhet som kommer att i socialistisk form exproprierar borgarklassen, utan den nya proletära makten. Som om han förutsåg kontroverserna av idag understryker Marx poängen, i inledningen och i slutet: ”Proletariatet kommer att använda sin *politiska överhöghet* till att undan för undan vrida allt kapital ur händerna på borgarklassen, till att centralisera alla produktionsmedel i händerna på staten” – vilken stat? För att försäkra sig om att han gjort sig förstådd lägger Marx till: ”dvs. *proletariatet organiserat som härskande*

klass”.³ Testen för denna ”formel” för den socialistiska revolutionen (för att inte tala om ett dussin andra tester) genomfördes exakt av bolsjevikrevolutionen.

Ingenting av detta slag inträffar i fallet med den stalinistiska ”socialistrevolutionen”, revolutionen ”ovanifrån”. Proletariatet tillåts aldrig komma inom mils avstånd från den ”politiska överhögheten”. Vad den nya staten ”sliter till sig” först av allt, och inte gradvis heller, är *proletariatets* alla politiska och ekonomiska rättigheter, och reducerar detta till politiskt och ekonomiskt slaveri. Skillnaden mellan revolutionen ”underifrån” och revolutionen ”uppifrån” är inte alls endast en fråga om skillnad i ”metod” utan om social klassegenskap. Det kan jämföras med skillnaden mellan att klippa en hund ”framifrån” och ”bakifrån”. Med den ena ”metoden” huggs svansen av, och hunden blir enligt vissa experter friskare och vackrare, men om den andra ”metoden” används och huvudet skärs av, skulle vi inte ha en ”byråkratiskt degenererad hund” utan en död hund. Som alla liknelser har även denna sina brister: Stalinismen skär inte av huvudet på den socialistiska revolutionen enbart på grund av att den inte ens tillåter denna revolution att låta ett huvud växa upp.

Ändå behöll Stalin, samtidigt som han berövade proletariatet all politisk makt, statligt ägande i Ryssland, utvidgade det kraftigt, och omvandlade kapitalistisk egendom till statlig i Polen, Rumänien, Tjeckoslovakien och på andra ställen. Eftersom den bolsjevikiska revolutionen upprättade statlig egendom, och Napoleons utvidgning av borgerlig egendom ser ut att låna sig till en analogi, blir Stalin för Deutscher en representant för sådana härskare som ”i huvudsak använder sin makt till att konsolidera det mesta av revolutionens ekonomiska och sociala erövringar”, och till och med utvidga dessa erövringar inom landet och utomlands. Formuleringen härstammar tyvärr ursprungligen från Trotskij, som skrev att de ryska arbetarna under innevarande tid ”ser i denna kast [den stalinistiska byråkratin] en väktare av sina egna erövringar”.⁴ Om detta är sant, desto värre för de ryska arbetarna, men under alla förhållanden får det inte misstagets storlek att minska.

Genom vad den säger och medför berättar denna formulering för oss att en stat är socialistisk (en proletär stat) eftersom ekonomin är nationaliserad, förstatligad. Statens natur avgörs av ägandeformerna. Detta är otvivelaktigt sant i alla stater där privat egendom existerar. Men det är totalt felaktigt när det tillämpas på ett samhälle där staten äger egendomen. Då är det precis motsatsen som gäller, dvs ekonomins natur avgörs av statens natur! Att det är nödvändigt att *argumentera* kring detta marxismens ABC och med uppenbar verklighetsanknytning i dagens samhälle är ett av tecknen på rörelsens beklagansvärda skick.

Teorin att ekonomin är socialistisk enbart eftersom staten äger den kom ursprungligen från stalinismen. Den var nödvändig för stalinismen för att hjälpa denna att genomföra sin kontraprevolution. Den utgör ännu idag kärnan av den teoretiska basen för dess världsomspännande mysterium. Redan 1925 började stalinisterna, typiskt nog nästan av en tillfällighet, tillsammans med teorin om ”socialism i ett land” att försiktigt men omisskännligt föra fram den teori som Deutscher så okritiskt tagit för given. Lika försiktigt men inte lika okritiskt tog den dåvarande Leningradoppositionen (Zinovjev och Kamenev) upp frågan om teorin och varnade för den. Kamenevs tal om den ryska ekonomins natur, som han höll vid den fjortonde partikongressen i slutet av 1925 är därför av största intresse:

”Tvivlar vi kanske på att våra fabriker är företag av ett huvudsakligen socialistiskt slag? Nej! Men vi frågar oss: Varför sa Lenin att våra företag är av huvudsakligen socialistiskt slag? Varför sa han inte rent ut att de är äkta socialistiska företag?”

³ Marx & Engels, [Kommunistiska Manifestet](#). (nyöversättning)

⁴ Trotskij, [Den förrådade revolutionen](#)

Vad betyder detta: företag av huvudsakligen socialistiskt slag? Det betyder att dessa företag är väsentligen socialistiska företag. De är socialistiska vad gäller det som kallas ägandeförhållanden. Fabrikerna tillhör arbetarstaten, dvs den organiserade arbetarklassen...

Den korrekta uppfattningen om vår statliga industri ligger i detta, att våra statliga företag verkligen är av huvudsakligen socialistiskt slag, såtillvida att de representerar arbetarstatens egendom, men de är långtifrån kompletta socialistiska företag eftersom de inbördes relationerna mellan de människor som är engagerade i dem, organiseringen av arbetet, löneformerna eller arbetet för marknaden representerar inte några beståndsdelar i en utvecklad socialistisk ekonomi.”

Det är värt att notera att kongressprotokollet rapporterar om att talaren i detta ögonblick blir avbruten av en av de fientliga stalinistiska delegaterna: *Ni har upptäckt Amerika!*” Vid detta tidiga skede vågade inte stalinisterna öppet och direkt utmana de klara ABC-tankar som Kamenev gav uttryck för. Hans idéer är tydliga. Egendomen och ekonomin kan betraktas som av socialistiskt slag (inte ens socialistisk, utan hittills endast av socialistiskt *slag*) endast eftersom ”de representerar arbetarstatens egendom”, endast eftersom ”fabrikerna tillhör arbetarstaten, dvs den organiserade arbetarklassen”. Ekonomins karaktär avgörs av den politiska maktens, statens, karaktär!

Stalinisterna var i behov av den precis motsatta teorin för att dölja och rättfärdiga sitt nedbrytande av arbetarklassens politiska makt och därmed av arbetarstaten. Då Kamenev, *och alla andra marxister*, förklarade att egendomen är socialistisk bara på grund av att den ägs av en arbetarstat, ”dvs med den organiserade arbetarklassen” vid makten – ansåg stalinisterna att staten är socialistisk helt enkelt eftersom den äger produktionsmedlen. Denna teori är nu kanoniserad som konstitutionell lag i alla stalinistiska länder och alla motargument tillbakavisas bestämt och grundligt av GPU.

Teorin är en stalinistisk uppfinning från början till slut. Inte ens genom att dra den mest fintandade kam genom alla verk av varenda bolsjevikledare – Lenin, Trotskij, Bucharin, Zinovjev, Kamenev – kommer man att finna så mycket som en fras till stöd för detta. Innan Stalin vände upp och ned på den marxistiska ståndpunkten upprepade alla marxister utan undantag bokstavligen tusentals gånger att eftersom staten är i proletariats händer, *därför* är ekonomin proletär (av socialistiskt slag). De hävdade aldrig att eftersom ekonomin är i statliga händer, så är staten *på grund av detta* proletär – aldrig!

Hur skulle de kunna det? Arbetarklassen erövrar – inte som borgarklassen utan i kontrast mot denna – befäster och behåller sin samhällsmakt endast när den får och håller den politiska makten. På samma sätt som borgarklassen inte är någonting utan sin ekonomiska makt, sitt ägande, så är proletariats inte någonting utan sin politiska makt. Endast politisk makt kan ge den ekonomisk makt, makten att bestämma ”produktionsvillkoren”. Detta hade alltid marxister förstått, inte bara också Trotskij, men han först och främst. Han upprepade alltid vad han skrev på olika sätt, t ex 1928:

”[den statliga industrins socialistiska karaktär bestäms och säkerställs] ... i avgörande grad av partiets roll, den proletära förtruppens frivilliga interna sammanhållning, den medvetna disciplinen hos administratörerna, de fackliga funktionärerna, fabrikskärnornas medlemmar, etc.... Även här inskränker sig alltså frågan till den proletära förtruppens medvetna sammanhållning...”⁵

Med ett ord, ekonomins natur avgörs av karaktären på den politiska makten. Under trettioalet stod det emellertid klart att samtidigt som Rysslands arbetarklass hade förlorat all sin politiska makt och till och med möjligheten att reformera den stalinistiska regimen, hade den senare inte infört kapitalism (som Trotskij felaktigt förutsåg att den skulle göra). Först då såg sig Trotskij tvungen att göra en fullständig helomvändning. Han hävdade då att det faktum att staten fortfarande ägde produktionsmedlen avgjorde dess karaktär som en arbetarstat. Detta kunde inte

⁵ Trotskij, [Tredje internationalen efter Lenin](#)

hittas i någon av hans tidigare skrifter, inte så mycket som en antydning till det. Det kunde hittas i stalinismens doktriner. Det är där som det ännu finns; det är dit det hör. Om socialister skulle ansluta sig till det skulle det vara att teoretiskt kapitulera till stalinism, som följdriktigt skulle kräva en utvidgning till en politisk kapitulation. I detta fall innebär en kapitulation att garantera segern för en ny tyranni, att överge ”slaget för demokrati” som vinnas när proletariatet tar den politiska överhögheten i besittning. Deutschers teori, eller snarare hans antagande av och anpassning till Stalins, leder honom till ett fullkomligt ursäktande av det nya tyranniet – i en helt objektiv framtoning, för säkerhets skull, för det verkar inte råda något tvivel om hans personliga antipati gentemot regimens styggelse.

Det är framför allt den lag om revolutioner som Deutscher för fram, som vi citerat tidigare. Den är ytlig; den är felaktig och missledande. Säkert gav alla tidigare revolutioner och deras ledare löften till massorna som de inte uppfyllde. Men detta är en ”lag” för alla borgerliga revolutioner och är absolut karakteristisk för dessa borgerliga revolutioner genomförs under *ideologiers* banér, och använder denna term strikt i den betydelse som den tidiga Marx gjorde, nämligen som synonym till *falsk medvetenhet* eller som vi säger med Freud: till *rationalisering*. De tror och säger att de slåss för Frihet. ”De” innefattar, som Marx skrev, inte bara män som Danton, Robespierre, St. Just och Napoleon, ”den gamla franska revolutionens heroer” utan även ”dess partier och massa”. Men det spelar ingen roll vad de tror eller vad de säger eller vad de gör, revolutionen går inte och *kan inte* gå utöver ”sin tids uppgift, att frigöra och skapa det moderna *borgerliga* samhället”.⁶ I grunden är allt som Frihet kan innebära under den borgerliga revolutionen... handelsfrihet.

Detta är orsaken till att borgerliga revolutioner inte kan hålla sina löften till massorna och till att de ofta var tvungna att upprätta det mest diktatoriska styret över och mot massorna under den postrevolutionära perioden. Men eftersom Deutscher har försökt sig på den omöjliga uppgiften att formulera en lag för alla revolutioner, när han borde ha vetat att varje enskild samhällsrevolution utvecklas enligt särskilda lagar, har det viktigaste faktumet undgått hans uppmärksamhet: *de borgerliga revolutionerna uppfyllde sina löften till borgarklassen*. De plebejiska massorna krossades efter sådana revolutioner, men detta låg endast i revolutionens natur: även om den genomfördes av dem, genomfördes den inte för dem och kunde inte ha gjort detta. Den genomfördes för borgarklassen, och det var borgarklassen som drog fördel av den. Vilket är orsaken till att den förtjänar den inte alls vanhedrande beteckningen borgerlig revolution!

Men Deutscher ger Stalins omstörtning den klart ärorika beteckningen *socialistisk revolution*, och lägger, med en lätt axelryckning, till att om massorna led under all slags skräck, grymheter och förtryck efter denna revolution, om löfterna till dem bröts, än se'n, ”detta har varit vanligt vid alla stora revolutioner hittills”.

En *orimlig* slutsats: medan den borgerliga revolutionen håller sina löften gentemot borgarklassen för vilken den genomförs, håller den socialistiska revolutionen inte sina löften till massorna för vilka den genomförs.

Korrekt slutsats: den stalinistiska revolutionen är inte någon socialistisk revolution i någon mening alls, och är därför inte avsedd att gottgöra sina löften till massorna; det är en revolution från en totalitär byråkrati och den håller högst beslutsamt sina löften till denna byråkrati!

Där finns dessutom Deutschers hemska rättfärdigande av ”dårskapen och grymheter” under Stalins andra revolution, industrialiseringen av Ryssland. Vi har nyligen med fullkomlig häpnad lyssnat till samma rättfärdigande från brittiska socialisters sida, som inte skäms för att missbruka Trotskijs namn genom att inta denna inställning. Nu har vi den på pränt med Deutschers signatur. Stalins ”dårskap och grymhet” läser vi ”för oundvikligen tanken till samma företeelser

⁶ Marx, [Louis Bonapartes adertonde Brumaire](#).

under Englands industriella revolution, sådana Karl Marx har skildrat dem i *Das Kapital*. Han fortsätter:

”Analogierna är lika talrika som slående. I slutkapitlet i första volymen av sitt arbete beskriver Marx den ‘primitiva ackumulationen’ av kapital (eller ‘förutgående ackumulationen’, som Adam Smith kallade den), de första våldsamma processer genom vilka en samhällsklass samlade produktionsmedlen i sina händer, medan andra samhällsklasser berövades sin jord och sina försörjningsmöjligheter och reducerades till löntagare. Den process som under trettioåret ägde rum i Ryssland kan kallas den ‘primitiva ackumulationen’ av socialism i ett enda land... Trots sitt ‘blod och smuts’ betecknar den engelska industriella revolutionen – Marx förnekar det inte – ett enormt steg framåt i människosläktets historia. Den inledde en ny och inte hopplös kulturepok. Stalins industriella revolution kan berömma sig av detsamma.”

Denna jämförelse är så mikroskopiskt nära att utgöra en grov kränkning att den inte kan särskiljas från en, och den visar hur Deutscher bokstavligen helt tappat orienteringen.

Den gamla industriella revolutionens tidsperiod var brutal, men samhället stod inför en kärv social uppgift och den måste genomföras. Av vem? Den feodala aristokratin kunde inte genomföra den, embryot till arbetarklass var ännu inte förmöget att göra det. Kvar fanns endast den unga, vinningslystna, oerfarna borgarklassen. Den höll på att koncentrera tillräckligt med egendom och kapital i sina händer för att kunna utveckla produktionskrafterna i stor skala och i högsta fart.

Vilka led under de förskräckliga grymheterna under denna ackumulation? Småfolket – småjordbrukarna, hemmansägarna, butiksinnehavarna, hantverkarna och andra av liknande samhällsklass. Vilka var det som tjänade på skräckväldet? Borgarklassen. Oberoende av moralisk upprördhet, utvecklade sig processen som den måste utveckla sig, med tanke på tidsepoken, med tanke på klassförhållandena. Det var fråga om den primitiva kapitalistiska ackumulationen.

Akkumulation är ett behov för alla samhällen, inklusive det socialistiska. Det grundläggande problemet med en socialistisk ackumulation var faktiskt den ekonomiska klippa som den ryska revolutionens skepp strandade på (ett ämne som kräver den specialstudie som det förtjänar). Problemet var inte okänt för revolutionens ledare. De debatterade det ofta och intensivt. I början av tjugotalet ägnade Preobrazjenskij ett särskilt arbete åt detta ämne, som snabbt förorsakade en våldsam kontrovers. Han påpekade att i det förflutna uppnådde varje samhällsordning sin särskilda ackumulation på bekostnad av (”genom att exploatera”) äldre och lägre ekonomiska former. Därför, fortsatte Preobrazjenskij:

”Ju mer ekonomiskt efterblivet, småborgerligt och agrart ett visst land, som övergått till den socialistiska organisationen av produktionen, är, och ju mindre proletariats socialistiska ackumulations fond ärver när den sociala revolutionen i detta land äger rum, desto mer, i proportion, kommer den socialistiska ackumulationen att vara tvungen att förlita sig på frigörandet av en del av merprodukten från de för-socialistiska produktionsformerna, och desto mindre kommer den relativa betydelsen av ackumulationen på grundval av dess egen produktion att vara, dvs. desto mindre kommer den att näras av merprodukten från arbetarna i den socialistiska industrin.”(*Den socialistiska ackumulationens fundamentallag*, 1924)

Även om den trotskistiska oppositionen, som Preobrazjenskij var en framstående ledare för, inte ställde sig bakom hans åsikter, släppte stalinisterna lös en proteststorm mot Preobrazjenskij som ekade i årtal. På sitt återhållna sätt stämplade Stalin dessa åsikter eftersom de skulle ”underminera alliansen mellan arbetarklassen och bondeklassen” och bryta sönder proletariats diktatur – åtminstone – ty Preobrazjenskij:s uppfattningar kunde så lätt tolkas som att bondeklassen som helhet måste exploateras för att bygga grunden för socialistisk ackumulation.

Men om någon på det mest finkänsliga sätt bara hade antytt att den socialistiska ackumulationsbasen måste byggas upp inte bara genom exploatering av bondeklassen, som strikt sett inte är någon socialistisk klass, utan också via proletariats, som är en socialistisk klass; och att den

socialistiska ackumulationen måste fortgå längs samma barbariska banor som den primitiva kapitalistiska ackumulationen i England? Om han inte förpassades utom synhåll som en grym smädare av socialismen, skulle det endast bero på att alla andra blivit förstummade till tystnad.

Att Stalins ”andra revolution” verkligen satte igång en process ”genom vilken en samhällsklass i sina händer samlade produktionsmedlen”, och längs samma banor som den primitiva kapitalistiska ackumulationen, är absolut sant. Men hans ackumulation var, liksom den engelska, riktad mot och betald av de folkliga massorna. Den hade ingenting att göra med socialism eller socialistisk ackumulation. Det var inte den ”andra revolutionen”; det var kontrarevolutionen.

”Marx bestred inte detta”, påminner oss Deutscher. Han bestred inte att den industriella revolutionen ”innebar väldiga framsteg i människosläktets historia”, men endast av ovanstående skäl; det fanns ingen annan klass än borgarklassen som skulle kunna genomföra den och den gjorde detta på ett sätt som är karakteristiskt för den. Att leta efter proletariatet för att få den industriella revolutionen genomförd var *utopiskt*, eftersom det slags proletariat som då fanns i England eller Europa var totalt oförmöget att genomföra det uppdrag som därför föll på borgarklassen.

Det återstår endast att fråga sig: är det på samma sätt utopiskt att vänta sig att det nuvarande proletariatet ska genomföra den moderna revolutionen för en socialistisk omvälvning av samhället? Eller, med tanke på att dagens kapitalism är döende och inte kan botas av människan eller gud, måste uppgiften att göra sig av med den läggas på en social kraft som i dess ställe placerar den mest avskyvärda vrågbild av socialism och sociala framsteg som någonsin frambringats av människan?

Deutscher ger inget direkt svar för säkerhets skull. Men implicit i hans teori, i hela hans analys, finns ett positivt svar, även om det åtföljs av en rysning av uppgivenhet.

Han skriver på ett rörande sätt om de tragiska personerna, revolutionens stora kaptener, som tvingades paradera genom de fängslades skrank under Moskvarättegångarna av en ny härskande klass som installerats genom den ”andra revolutionen”. Han förklarar – i stort sett korrekt, anser vi – vad som tvingade dessa oövervinneliga revolutionärer från avsägelse till kapitulation och från kapitulation till förnekelse tills de slutligen lät sig utnyttjas till den mardrömslika skymfen under rättegångarna. Deutschers värdering av de kapitulerande revolutionärerna är värd att notera:

”Hela tiden hade de handlat under trycket av den olösliga konflikten mellan sin avsky för Stalins regeringsmetoder och sin grundläggande solidaritet med det samhällsskick som blivit identiskt med Stalins välde.”

En olöslig konflikt! Sant, men särskilt sant om man förstår att de allihop hade övergivit all tro på möjligheten till en proletär revolutionär rörelse oberoende av stalinismen. Endast detta undanröjde den sista barriären mot en redan antydd kapitulation. De trodde att den stalinistiska regimen i grunden representerade en socialistisk eller proletär stat, och förskräckelse över dess metoder kunde inte eliminera känslan att det var en regim från deras egen klass och på så vis också deras egen. Så länge de trodde, vilket Trotskij också gjorde länge, att stalinism representerade en återgång till kapitalismen, bekämpade de den öppet och energiskt. De hade fel i denna analys och det dröjde inte länge innan Stalin bevisade detta för dem. När det stod fullständigt klart att Stalin obarmhärtigt krossade kapitalismen överallt där han hade makt att göra detta, att han bevarade och utvidgade den statliga egendomens domäner, satte de helt enkelt likhets-tecken mellan hans antikapitalism och försvar för socialismen. Deras ”grundläggande solidaritet med det samhällsskick som blivit identiskt med Stalins styre” avgjorde, eller till och med garanterade deras kapitulation inför stalinismen.

Och varför inte i själva verket med utgångspunkt från Deutschers analys. Den tyska borgarklassen kanske inte var entusiastisk inför alla Bismarcks metoder, eller Wilhelm II, och senare Hitlers. Men de var ”i grunden solidariska med det samhällsskick som blivit identiskt”, bit för bit, med dessa tre namn. De bekämpade aldrig dessa regimer; de gjorde aldrig uppror mot dem, kanske med undantag för en handfull inkonsekventa borgerliga och militära sammansvurna mot Hitler. På sitt sätt hade de visst rätt: ”Det är vår regim, regimen från vår klass”.

”I sin landsflykt”, skriver Deutscher, efter de stycken vi citerat ovan, ”brottades även Trotskij med samma dilemma utan att böja knä.” Det är sant. Vi tror inte att Trotskij någonsin skulle ha kapitulerat till Stalinismen, och detta inte endast på grund av hans enastående personliga kvaliteter som revolutionär. I den utsträckning som han delade den ödesdigra ståndpunkten att Stalins Ryssland är en arbetarstat och att stalinistisk byråkrati fortfarande är en sorts väktare över vissa av revolutionens erövringar, måste samma sak sägas om honom som sagts om Deutscher: banan för de flesta av hans efterföljare sedan hans död bär vittne om detta.

Men allting inom vissa gränser: För det första introducerade Trotskij ett radikalt modifierande ”tillägg” till sin teori, i ett litet men allt viktigare avsnitt av sin polemik mot oss för tio år sedan, som har visat sig så mycket hållbarare än de övriga avsnitten som av barmhärtighet bör förpassas till arkivens glömska. Detta tillägg gjorde varken mer eller mindre än att öppna för att händelseutvecklingen skulle kunna visa att den stalinistiska ”arbetarstaten” endast var ett nytt klassystem för totalitär kollektivistisk exploatering, ny-barbarismens stat. För det andra svarade han utan att tveka och självsäkert positivt på nyckelfrågan som han ställde där: ”Kommer den historiska objektiva nödvändigheten på lång sikt bana sin väg till medvetandet hos arbetarklassens avantgarde?”⁷

Detta synsätt möjliggjorde för Trotskij, trots de inre motsättningarna i hans teori om det stalinistiska Ryssland, att förbli stalinismens aktiva och fruktade dödsfiende. Eftersom han kunde skriva att den enda avgörande ståndpunkten för revolutionären var förstärkningen av ”världsproletariatets medvetande och organisering, höjandet av dess förmåga att försvara tidigare erövringar och genomföra nya”, var han fortfarande den störste samtida ledaren för den proletära socialistiska revolutionen, denna ”revolution nerifrån” som är den enda socialistiska.⁸ Det är dessa ståndpunkter som markerar klyftan mellan å ena sidan dess försvarare, och å andra sidan de som, av förtvivlan eller panik eller förtida utslitenhet, har dragit sig tillbaka från kampen för socialismen eller gått över till fiendens läger.

Låt dem försvinna. Men de som ännu är beslutna att fortsätta kampen måste göra sig själva och alla andra kvitt det sista spåret av uppfattningen att, på något sätt, i någon grad, den stalinistiska ny-barbarismen representerar ett socialistiskt samhälle. Denna syn är av olika orsaker men med liknande resultat spridd både av de borgerliga och de stalinistiska fienderna till socialismen. Den har blivit vår tids förbannelse. På detta är Deutschers bok bara ytterligare ett dystert bevis. Dess värde i kampen mot stalinismen kan endast vara att få en del människor att haja till och tänka över stalinismens problem om igen och se den som den är. För det än fråga om vilken vi kan säga som Jean Paul: *Wenn Ihr Eure Augen nicht braucht, um zu sehen, so werdet Ihr sie brauchen, um zu weinen*” – Om ni inte använder era ögon till att se med, kommer ni att behöva dem till att gråta med.

Översättning: Göran Dahlman

⁷ Trotskij, ”Sovjetunionen i krig”, i [Till marxismens försvar](#)

⁸ Trotskij, ”Sovjetunionen i krig”, i [Till marxismens försvar](#)